

Олександр Гордійчук

ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ МІСІЇ АНТОНА КРУШЕЛЬНИЦЬКОГО ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ У ДОБУ ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

На основі аналізу архівних документів і наукових публікацій у дослідженні зроблено спробу висвітлити діяльність педагогічної місії за кордоном у справі забезпечення навчальною літературою загальноосвітніх шкіл у добу Директорії Української Народної Республіки. Визначено рівень розкриття проблеми в науковій історичній літературі, встановлено, що вона ще не стала предметом комплексних наукових досліджень. Зазначено, що у зв'язку з ускладненнями, які виникли в Україні у галузі друкування шкільних підручників: брак паперу, високі друкарські ставки, відсутність фарби для друку, – Міністерство народної освіти організувало та відрядило спеціальну педагогічну місію до Праги й Відня для налагодження друкування шкільних підручників.

Ключові слова: педагогічна місія, загальноосвітня школа, видавництво, видавнича діяльність, шкільні підручники.

Стан українських шкіл у період національно-визвольних змагань безпосередньо залежав від забезпечення їх необхідними підручниками, посібниками та відповідним приладдям. В Україні восени 1918 р. налічувалося 132 українські середні школи, вищих початкових та початкових було понад тисячу, й усі вони потребували забезпечення навчально-методичною літературою. Неабияку увагу розв'язанню цієї проблеми приділяло Міністерство народної освіти.

Зазначена тема частково висвітлювалася українськими науковцями. Серед них варто відзначити роботи А. Боровика [4], М. Кукурудзяка [6], С. Сірополка [8] та ін. Метою дослідження є спроба розглянути діяльність педагогічної місії за кордоном щодо забезпечення навчальною літературою загальноосвітніх шкіл у добу Директорії УНР.

Через ускладнення, що виникли в Україні у галузі друкування шкільних підручників: брак паперу, високі друкарські ставки, відсутність фарби для друку, – Міністерство народної освіти організувало та відрядило спеціальну педагогічну місію до Праги й Відня, очолювану А. Крушельницьким, для налагодження друкування шкільних підручників та закупівлі шкільного приладдя [1, арк. 3; 8, с. 160]. До складу місії також входили С. Гаєвський, А. Алискевич та професор Г. Тимошук. Згідно з міністерським наказом за № 193 від 30 вересня 1919 р., перед педагогічною місією були поставлені такі завдання: друкувати підручники, визначені Міністерством народної освіти, у встановленій ним кількості; налагодити зв'язки з авторами, які могли б підготувати українські підручники, а копії рукописів надсилати до Міністерства народної освіти для рецензування; інформувати Міністерство про роботу приватних українських та зарубіжних видавництв; по можливості закупити друкарню та літографію для Державного видавництва; надіслати до України вичерпну інформацію та зразки мап і приладів з географії, природознавства та історії і встановити зв'язки з фірмами, що їх виготовляють; видати “Бібліотеку українських класиків”; підготувати переклади класиків європейської літератури, які б відповідали навчальним програмам “єдиної школи”; підготувати переклади класиків стародавньої латинської та грецької літератури для використання в українських школах; провести роботу з виготовлення малюнків та картин з історії України, географії, геології, рідного краю; підготувати словники та енциклопедії для школярів; виконувати переклади педагогічних статей та рецензій, які будуть корисними для вчителів [2, арк. 2–4; 5, с. 94; 4, с. 264–265].

13 травня 1920 р. голова педагогічної місії А. Крушельницький у листі до заступника міністра освіти П. Холодного писав, що ним підготовлені всі заходи для друкування шкільних підручників, через що можна задовольнити повністю потребу в них, але на все це відсутні гроші. Звертаючись до П. Холодного, він просив переконати голову УНР С. Петлюру допомогти у визнанні тримільйонного акредитиву педагогічної місії або ж отримати ці гроші з військового фонду. За час перебування педагогічної місії в Австро-Угорщині змінилися умови книжкового друкування. Так, наприклад, ціна паперу з 4 крон за 1 кілограм піднялася до 80 крон. А через його дефіцит уряд заборонив друкувати книги на експорт. Тому члени Директорії А. Макаренко та Ф. Швець, а також міністр фінансів Б. Мартос і посол

М. Залізник проводили перемовини щодо доставки паперу з Фінляндії. А. Крушельницький запропонував Міністерству народної освіти перенести роботу педагогічної місії з Відня до Львова, пояснюючи це тим, що у Львові є достатня кількість друкарень, є науковці, професори, які можуть допомогти у складанні шкільних підручників, а також учителі-галичани, що зможуть посприяти у цій важливій справі. Але для цього необхідно отримати дозвіл у польської влади на роботу педагогічної місії у Львові, дістати відповідні кошти для друкування підручників та дати згоду на закупівлю паперу у Фінляндії і транспортування його до Львова. Через відсутність коштів педагогічній місії так і не вдалося виконати жодного зі своїх завдань. 3 червня 1920 р. А. Крушельницький адресує нового листа Міністерству народної освіти, в якому йдеться, що у зв'язку із неможливістю отримання грошей для друкування шкільних підручників до нового навчального року всі товариства у Відні припинили видавничу діяльність, а саме: у видавничому товаристві "Поступ" – акредитив на суму 2 млн 300 тис. крон, "Дзвін" – 1 млн 500 тис., "Українська школа" – 750 тис., "Книгоспілка" – 4 млн крон, "Вернигора" – 3 млн крон, разом – 11 млн 550 тис. крон. Голова місії знову просить Міністерство народної освіти посприяти в оплаті цих акредитивів або ж відкликати педагогічну місію [1, арк. 58–58 зв.; 4, с. 266–267].

Лише 20 вересня 1920 р. А. Крушельницький повідомив Міністерство освіти, що видавничі товариства "Дзвін" та "Українська школа" надрукували у друкарні Райсера шкільні дитячі книжки на повну квоту. Малося на увазі, що шкільні підручники було надруковано на їх спільну суму акредитиву, яка становила 2 млн 250 тис. крон. Для покриття матеріальних претензій друкарні вони передали їй свої акредитиви. Антон Владиславович знову просить Міністерство народної освіти допомогти отримати останні кошти з 15 млн суми акредитивів [1, арк. 76; 4, с. 268].

Проте не всі листи, надіслані А. Крушельницьким, доходили до Міністерства народної освіти. Не отримавши шкільних підручників з-за кордону та не маючи повної інформації про діяльність педагогічної місії, керуючий Міністерством народної освіти П. Холодний видає наказ № 35 від 22 вересня 1920 р. про відрядження до Відня радника Міністерства народної освіти С. Сірополка у справах ревізії педагогічної місії, налагодження транспорту для перевезення надрукованих там підручників в Україну та ревізії діяльності видавництва, які отримали допомогу від Міністерства народної освіти для друкування підручників [1, арк. 1; 2, арк. 1; 3, арк. 4 зв.; 9, с. 4].

Під час перебування С. Сірополка у Відні видавничим товариством "Вернигора" відправлено в Україну два вагони шкільних підручників, хоч автор звіту не вказує їх назв і кількості. Видавниче товариство "Час" надрукувало у Відні значну кількість книжок, але грошей за свій двомільйонний акредитив так і не отримало, тому і виникли певні труднощі з їх доставкою в Україну. На складі чекав відправлення підручник "Стежки додому", наклад якого вже був закуплений Подільською губернською народною управою, але не була сплачена до цього часу оренда приміщення складу. У Львові в Науковому товаристві імені Т. Шевченка зберігався вагон книжок видавництва "Дзвін" та "Українська школа". Всі ці книги можна було придбати Міністерству народної освіти зі знижкою 25 % від ринкової ціни. Крім того, в українському посольстві у Відні зберігалось вісім вагонів підручників, але, за словами С. Сірополка, їх можна було відправити в Україну, коли буде змога визволити видання "Дзвону", "Української школи" та товариства "Час". Зі звіту С. Сірополка бачимо, що видавничі товариства, які працювали за кордоном, не сиділи без діла, встановлювали контакти з місцевими видавництвами та друкарнями і друкували потрібні шкільні підручники. На початку жовтня 1920 р. у педагогічної місії за кордоном було 66 рукописів: підручники, методична, суспільно-політична та дитяча література, а також 26 замовлень на шкільні видання. Найбільше підготовлених рукописів було з української мови і письменства (літератури) – 18 та один підручник був замовлений для написання. Автором 10-ти із них був А. Крушельницький, а у трьох підручників він був співавтором. З історичних дисциплін був готовий лише один рукопис з історії нового часу та шість рукописів були замовлені різним авторам. Зокрема, чотири з них мав написати або перекласти з інших мов М. Залізник, який працював у Міністерстві закордонних справ УНР. З іноземних мов (у переліку їх значилося аж п'ять: латинська, грецька, німецька, французька та англійська) було замовлено лише один – з німецької мови [1, арк. 10–15, 28; 4, с. 274–275].

Усього ж до листопада 1919 р. в УНР опубліковано 200 назв підручників українською мовою, загальний наклад яких становив понад 10 млн примірників. Кількість книжкової продукції в 1919 р. налічувала 1414 назв книг, з них 665 – українською мовою, російською – 726, іншими мовами – 23, а в 1920 р. – відповідно 860 і 457 [6, с. 110; 7, с. 77].

Таким чином, видавнича справа у період Директорії УНР досягла вагомих успіхів. Підготовка та друк шкільних підручників і посібників стали одним із пріоритетних завдань Української Народної Республіки. Майже всі українські видавництва як в Україні, так і за її межами друкували значну кількість шкільних підручників за доволі дешевою ціною та високої якості. Педагогічною місією, на чолі якої був А. Крушельницький, і завдяки підтримці, яку надавало Міністерство народної освіти, у Відні товариствами "Дзвін", "Українська школа", "Час", "Поступ", "Вернигора" та іншими було надруковано велику кількість необхідних для українських шкіл підручників, частина з яких надійшла в Україну.

Література

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОУ), ф. 2582, оп. 2, спр. 36, 198 арк.
2. ЦДАВОУ, ф. 2582, оп. 3, спр. 18, 204 арк.
3. Держархів Хмельницької області, ф.р-260, оп. 1, спр. 21, 5 арк.
4. Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917–1920 рр.) / А. М. Боровик. — Чернігів : КП Видавництво “Чернігівські обереги”, 2008. — 368 с.
5. Дрібні звістки. Підручники для шкіл // ВУШ. — К., 1919–1920. — Жовтень. — № 1–3. — С. 89–96.
6. Кукурудзяк М. Г. З історії національної школи і педагогічної думки в Українській Народній Республіці / М. Г. Кукурудзяк, М. М. Собчинська. — Кам'янець-Подільський, 1997. — 174 с.
7. Мельник Е. М. Видавнича справа в Україні в період Директорії / Е. М. Мельник // Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр. — К. : УНІСЕРВ, 2000. — Вип. 6. — С. 73–77.
8. Сірополко С. Історія освіти на Україні / С. Сірополко. — Львів, 1937. — 173 с.
9. Шкільне життя // Наш шлях. — Кам'янець-Подільський, 1920. — 26 березня. — № 61. — С. 4.

On the basis of analysis of the archive documents and scientific publications the researcher has made an attempt to highlight the activities of the teaching mission abroad in ensuring the curriculum of secondary schools per day UNR Directory. In the article the author determines the level of problem solution in the scientific historical literature. It is noted that due to complications that occurred in Ukraine in the printing of school textbooks: the shortage of paper, high printing rates, no inks for printing, the Ministry of national education organized and sent a special pedagogical mission in Prague and Vienna, headed by A. Krushelnytsky, to establish a case of printing school textbooks and procurement of school equipment for schools of all types.

Key words: pedagogical mission, secondary school, publishing house, publishing, textbooks.